

Výzkum interregionální spolupráce jako nové téma v mezinárodních vztazích

DAVID MÜLLER*

„Světové regiony spíše než národní státy mohou ve skutečnosti vytvářet základní jednotky v budoucím multilaterálním světovém uspořádání.“

BJÖRN HETTNE

Abstract: Research of Interregionalism as a New Topic for International Relations

The purpose of this article is to provide basic an empirical research framework for the new phenomena of interregionalism. First, the paper explores the history of regional integration and cooperation, and the subsequent emergence of interregional relations. The second part outlines the main theoretical concepts of this research as *region*, *interregional relations*, its *structure* and *system*. Furthermore, it explores the main incentives and impetus for regions to take part in interregional cooperation. The last section offers essential theoretical explanations, particularly within the field of international political economy.

Keywords: regionalism, interregionalism, interregional relations, economic cooperation, political dialogue, international political economy

1. Úvod

Jedním z nejvýraznějších rysů světového ekonomického uspořádání a mezinárodního politického pořádku v posledním půl století byl nástup fenoménu *regionalismu*. Ten zažívá rozmach především v posledních dvou dekádách, v období po skončení studené války. Samozřejmě není možné přehlížet neúspěšnější projekt regionalismu, integraci v západní Evropě, který byl však až donedávna relativně osamoceným subjektem na tomto poli výzkumu politických a ekonomických věd. Teprve v poslední době se objevují pokusy vytvořit analytický rámec pro zachycení regionalismu a regionálních integračních tendencí nad rámec evropské integrace, která již rozsáhlý vědecký zájem přitáhla.

Výzkum regionalismu, jako formy institucionalizované spolupráce, odráží témata, kterým se spolupráce věnuje – tedy především problematiku politických a ekonomických vztahů.

* Autor je interním doktorandem na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Poštovní adresa: Katedra MVES FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: muller@fss.muni.cz.

Vzhledem k úzkému propojení těchto oblastí se jako nejvhodnější jeví multidisciplinární výzkumný přístup, spojující politické a ekonomické vědy – mezinárodní politická ekonomie (IPE¹). Mezinárodní politická ekonomie se zabývá studiem těch mezinárodních problémů a témat, která nemohou být řešena samostatně politologickou, sociologickou či ekonomickou analýzou (Balaam, Veseth 2005: 3). Většina dominantních témat IPE je víceméně sektorová – mezinárodní finanční vztahy, zahraniční dluhy, mezinárodní obchod, zahraniční investice, nadnárodní společnosti či problematika rozvoje – a je možné je označit za horizontální témata. Výzkum regionalismu je tématem spíše vertikálním, které stojí na úrovni mezi národním státem a mezinárodním společenstvím a jednotlivá horizontální témata se v něm prolínají.

Vzestup regionalismu, a především úspěšný integrační evropský projekt, dal vzniknout novému typu vztahů mezi subjekty mezinárodní politiky, *interregionalismu*, kdy na jedné, či na obou stranách, stojí region či jistým způsobem upravená a institucionalizovaná forma regionálního uskupení². Na trend mezinárodní politiky spojovat větší regiony by měl reagovat i vědecký výzkum. Mezinárodní politická ekonomie se nicméně nedokázala ještě plně vypořádat s problematikou regionalismu a koncept *interregionalismu* pro ni představuje zcela nové a téměř neprobádané území. Je otázkou, jestli je či není platné Hettneho tvrzení, že „světové regiony spíše než národní státy mohou ve skutečnosti vytvářet základní jednotky v budoucím multilaterálním světovém uspořádání (Hettne 1997: 225). V každém případě, ať už budeme s Hettnem souhlasit či nikoliv, by výzkum této, právě vznikající problematiky, neměl být zanedbán.

I když již existuje rozsáhlý výzkum zvláště evropského, ale i geograficky omezeného regionalismu v jiných oblastech, jeho výsledky nejsou plně aplikovatelné ani na všechny existující varianty regionalismu a stejně tak nejsou v žádném případě dostačující pro výzkum *interregionalismu*. Vzhledem k mládí a aktuálnosti tématu v podstatě neexistuje analytický přístup, který by nabízel teorii pro zkoumání *interregionálních* vztahů a je tedy spíše nutné pracovat s již existujícími teoriemi. Stejně jako v případě regionalismu se nabízí mezinárodní politická ekonomie, která dává možnost vypořádat se s množstvím politických i ekonomických témat, která jsou primárně v rámci vztahů mezi regiony řešena. Teorie vysvětlující integraci byly nicméně vyvinuty především pro studium západní Evropy a i nyní slouží spíše k vysvětlování rozdílů mezi regionálními vztahy v Evropě, severoamerickém kontinentě a Asii (srov. Söderbaum 221–223) a s tímto omezením není jednoduché se vypořádat. Každý pokus o výzkum se kromě toho musí vyrovnat s velkou diverzitou a variabilitou spolupráce, neboť vztahy mezi jednotlivými subjekty *interregionálních* vztahů jsou velmi odlišné, nabývají množství různých forem a řeší rozdílná témata. Další překážka je spojena s metodologií výzkumu, neboť pojem „region“ a „*interregionální* spolupráce“ jsou v různých vědních disciplínách i jejich podoborech používány odlišným způsobem a s rozdílným významem. Nabízí se také otázka, jestli vůbec existuje *interregionální* úroveň analýzy a *interregionální* struktura.³ Hlavní témata mezinárodní politiky byla tradičně řešena především na úrovních „národní“ a „globální“, a i když se již částečně dokázala prosadit i „regionální“ úroveň, je otázka, zda „*interregionální*“ uspořádání nebude nadále přehlíženo.

Následující příspěvek si klade za cíl především představit *interregionalismus* jako nový a dynamický fenomén mezinárodních vztahů a případně položit základy pro jeho další výzkum a možnou diskusi. Autor musel, i vzhledem k možnostem daným rozsahem textu, volit mezi pokusem předložit uceleně zpracovaný základní přehled problematiky a hlubším

a důslednějším zkoumáním některých vybraných otázek interregionalismu. Výsledkem je text neaspírající na důsledné vysvětlení interregionálních vztahů, ale na prvotní komplexní uvedení do dosud nezkoumané problematiky. Tomuto záměru, při vědomí si všech omezení a nedostatků s ním spojených, odpovídá i struktura textu. První kapitola mapuje v historickém úvodu nástup interregionalismu jako víceméně nevyhnutelného důsledku vzestupu regionálních integračních organizací. Tato část slouží jako nutná, byť minimalisticky pojatá, empirická základna pro další text. Následující kapitola se pokouší vymezit základní pojmy spojené s interregionalismem a nezbytné pro jakýkoliv výzkum – především pojmy *region*, *interregionální vztahy* a *systém interregionálních vztahů*. Jde tedy víceméně o terminologickou část textu. Ve chvíli, kdy jsou definovány základní pojmy, je možné v další kapitole rozebrat a zachytit klíčové faktory a motivy interregionální spolupráce. Ty představují její motor a jsou tím, co vede regiony ke vstupu a aktivitě v interregionálních svazcích. Poslední kapitola představuje teoretickou nadstavbu empirických a metodologických částí textu. Jsou zde navrženy možné teoretické přístupy k výzkumu interregionalismu, a to v podobě aplikace základních paradigmat IPE, která se autorovi jeví z důvodů své multidisciplinarity jako nejvhodnější nástroj.

2. Vývoj regionální a interregionální spolupráce

Nutným předpokladem pro vznik interregionálních vztahů je etablování regionů či větších regionálních partnerství, které by do nich mohly vstoupit. Prvopočátky regionální integrace je možné hledat v Evropě 19. století, především v Německu, jeho skutečný rozmach však nastal až po druhé světové válce. V posledním půlstoletí je možné vymezit v zásadě dvě vlny regionalismu.

První vlna je vymezena přibližně 50. a 60. léty a zahrnovala integrační projekty především v Evropě, v Africe a v omezené míře i Latinské Americe.⁴ První vlnou je v podstatě míněn nástup prvních regionálních hospodářských uspořádání (srov. např. Cohn 2005, Gilpin 2001), i když jejich počet v daném časovém úseku i po něm stoupal jen pozvolna. V tomto období se v regionální spolupráci projevovaly tři hlavní trendy – docházelo k posunu od bilaterální a sektorové spolupráce k širším dohodám zahrnujícím větší část hospodářského spektra, v úspěšných regionálních sdruženích byly posilovány institucionální vazby, v západní Evropě se postupně přibližovaly Evropská společenství (ES) a Evropské sdružení volného obchodu (Preusse 1994: 148). Je třeba zdůraznit, že první regionální projekty spolupráce měly téměř výhradně ekonomickou náplň. Z první vlny regionalismu zůstala v podstatě sice jen jedna úspěšná organizace, ES, která byla nicméně klíčová jako příklad pro další regiony i pro budování interregionálních vztahů.

Evropská společenství začala již od raných let své existence podporovat regionální spolupráci a vytváření regionálních organizací jinde po světě (Smith 2003: 69), v počátcích především v Africe. ES přijala strategii vnějších vztahů založenou mimo jiné na jejich budování s jinými regionálními skupinami, neboť dávala přednost spolupráci s jinými aktéry kolektivně. To dávalo ES možnost přijímat regionální strategie, vytvářet specifický typ dohod pro konkrétní region či rozvíjet programy pomoci na regionální bázi. Kromě toho si ES byla vědoma, že státy regionálně blízké musí často řešit podobné problémy a jsou pravděpodobně

na sobě vzájemné závislé, což vedlo k posilování „regionálního přístupu“ ke vnějším vztahům a dlouhodobé podpoře regionálních integračních tendencí ve světě. Tato politika, která je součástí i současné koncepce vnějšních vztahů EU, odráží podobný přístup, jaký zaujaly Spojené státy k evropské integraci v období studené války. Spojené státy potřebovaly ekonomicky silnou Evropu a byly ochotny akceptovat riziko, že se stane jejich ekonomickým soupeřem. Stejně jako pro současnou Evropu ve vztahu k jiným regionům, i pro USA bylo jednodušší jednat s Evropou jako celkem s jednotnými hospodářskými pravidly a vnitřním trhem, než s každým státem jednotlivě.

K dalšímu rozvoji interregionálních vztahů začalo docházet od 70. let. Tento posun byl ovlivněn dvěma soubory změn – první byl vyznačen globální úrovní a ekonomickými krizemi 70. a 80. let a globalizací 90. let, druhý byl vymezen regionální úrovní a odkazoval na prohlubování regionalismu v Evropě⁵ a nástup regionalismu v jihovýchodní Asii (Robles 2004: 10). To přispělo k vytváření rámce pro spolupráci mezi ASEAN⁶ a ES, jednoho z nejrozsáhlejších interregionálních vztahů vůbec.

Jako první milník druhé vlny regionalizace, která trvá do současnosti, je možné označit Jednotný evropský akt, a v širším kontextu změny, které se objevily na konci 80. a v první polovině 90. let. Jde především o konec studené války a posílení globalizace, spojené se zvýšenou ekonomickou interdependencí a omezení možností národních ekonomik. Proměna regionalizace v 90. letech byla tažena kromě externích faktorů také třemi částečně vnitřními trendy – velkým vzestupem počtu regionálních dohod a regionálních integračních uspořádání, prohlubováním úspěšné integrace⁷ a také rozvojem vlastní dynamiky regionalismu, která se odrazila v obavách nečlenů regionálních sdružení z toho, že budou vyloučeni z globálních integrovaných trhů (Preusse: 1994: 148).

Nástup regionalismu a velký vzestup integrační spolupráce v 90. letech bývá označován jako tzv. „nový regionalismus“. Tento trend je spojen s úvahami o oslabení multilateralismu a rozdělení světové ekonomiky mezi bloky, především v podobě triády hospodářsky nejsilnějších regionů Evropy, Severní Ameriky a východní Asie. Ve světě zjevně rostoucího regionalismu je především Evropská unie výjimečně dobře umístěna na to, aby mohla vést hlavní trendy v oblasti regionalizace a interregionálních vztahů (Smith 2003: 85) a tuto šanci se EU ve svých vnějšních vztazích snaží využít. I Spojené státy, které si udržovaly až do konce studené války jednoznačně dominantní roli ve světovém hospodářském uspořádání, musely částečně rezignovat na ekonomický unilateralismus a přistoupit k regionální hospodářské integraci. K posilování snah o rozvoj regionálního partnerství dochází ve zvyšující se míře i v jihovýchodní Asii, kde jsou nicméně pro hospodářské vztahy zatím, s výjimkou ASEAN, stále klíčová bilaterální partnerství. Obdobně se situace vyvíjí v Latinské Americe, kde se jako nejvýraznější integrační blok prosadil MERCOSUR.⁸

Východní a jižní Asie se v současnosti jeví jako jedna z nejperspektivnějších regionálních, či v tomto případě spíše transregionálních skupin. Především jde o Asijsko-Pacifickou hospodářskou spolupráci (APEC)⁹, která zahrnuje tři z největších národních ekonomik světa (USA, Japonsko, Čína) a tři stálé členy Rady bezpečnosti (USA, Rusko, Čína). Uskupení je přitom nesmírně heterogenní a ani z jeho názvu není zcela jasné, jestli jde o fórum, organizaci či nějakou jinou platformu? (Cohn 2005: 300). Asijský vývoj odráží hlavní trend počátku 21. století – kromě stále se prohlubujícího regionalismu zahrnuje vytváření velkých, interregionálních bloků – Americká zóna volného obchodu (FTAA)¹⁰, Eurostředomořské partnerství, již zmí-

něný APEC či jeho evropského konkurenta Asijsko-evropský dialog (ASEM)¹¹ (Boonekamp 2003: 2). V podstatě téměř každý stát na světě je již členem nějakého z regionálních uskupení, mnoho z nich je i členy více sdružení.

Zatímco starý regionalismus z doby studené války byl reflexí bipolárního systému, nový regionalismus funguje v multipolárním systému, zahrnuje i neekonomické dimenze¹² a reaguje na stále se zvětšující interdependenci ekonomik (Hettne dle Edblad 1996: 13). Tento posun směřuje k prohlubování další spolupráce jak mezi státy uvnitř regionu, tak nutně mezi jednotlivými regiony. Vztahy mezi regiony se tak ukazují jako významné, pokud ne přímo klíčové, pro další řízení globálního ekonomického pořádku, se zásadními dopady i do jiných, politických oblastí vztahů.

3. Vymezení základních pojmů a konceptů interregionalismu

Pro zkoumání fenoménu interregionalismu a interregionálních vztahů je nutné pracovat s pevně daným pojmovým aparátem. Vzhledem k tomu, že samotný výzkum této problematiky je v počátcích, nejinak je tomu v případě pojmosloví. Interregionalismus naráží na již zmíněné odlišné používání klíčových faktorů v různých podoborech, následně se tedy pokusíme navrhnout vymezení jeho základních pojmů tak, jak s nimi bude nadále pracováno. Předložené pojmy a jejich charakteristika pak mohou sloužit jako základ pro další diskuzi o jejich obsahu.

3.1 Region

Pojem *region* představuje základní koncept pro celý výzkum interregionalismu, neboť vymezuje, kdo se vůbec příslušných vztahů účastní. Zároveň právě u tohoto pojmu narážíme na nejširší možnosti jeho používání v jednotlivých ekonomických a sociálních vědách. Region definuje např. Všeobecná encyklopedie Diderot jako: „Část zemského povrchu s určitými typickými znaky. Existují dva základní druhy regionů: a) fyzickogeografický, vymezený na základě fyzickogeografických znaků (reliéfu, klimatu, půd, vodstva apod.); vyznačuje se vysokou mírou homogenity; b) sociálněgeografický (nodální), vymezený na základě relativně uzavřených prostorových vztahů, zejména dojížděky; vyznačuje se určujícím vztahem středisko – zázemí...“ (Encyklopedie Diderot 1997: 657). Jako definici pro účely tohoto textu vhodnější je možné nabídnout tuto: „Region je v sociálních vědách chápán jako soudržná oblast, homogenní podle vymezených definičních kritérií a zároveň podle těchto kritérií odlišná od sousedních oblastí a regionů. Jedná se o intelektuální konstrukt vystavěný na výběru charakteristik relevantních pro konkrétní problém, zároveň se záměrným přehlížením charakteristik, které jsou považovány za irelevantní.....“ (Encyclopædia Britannica Online). Tento přístup jen potvrzuje většinovou představu v politických vědách o chápání regionů jako sociálních konstruktů – existuje zde konsensus o tom, že neexistují přirozené nebo neměnné regiony, a existující sociální konstrukty jsou pravděpodobně politicky vybojované (Robles 2004: 2–3). Je zřejmé, že pro výzkum interregionálních vztahů chápaných jako významná součást světového hospodářství a politiky, není možné zaobírat se regiony, které pro to nemají dostatečný význam.

Klíčovou otázkou tedy zůstává, jaká definiční kritéria vymezit pro regiony vstupující do interregionálních vztahů. Soudíme, že postavení regionu v mezinárodní politice je možné charakterizovat několika klíčovými faktory, kterými jsou:

- I. velikost a populace
- II. ekonomická síla
- III. váha a vyjednávací schopnost v mezinárodní politice (politická, ekonomická a bezpečnostní dimenze)
- IV. minimální úroveň existence společné a konzistentní zahraniční politiky¹³.

Jako region tedy navrhuje vymezit v podstatě dvě skupiny subjektů vstupujících do mezinárodní politiky – regiony – státy a regiony – organizace¹⁴. Dle výše vymezených kritérií je navrženo zařadit mezi nejvýznamnější regiony aktéry vyznačené v následující tabulce¹⁵.

Tab. 1: Přehled regionů

Regiony – státy	Regiony – organizace
USA	EU
Čína	ASEAN
Japonsko	MERCOSUR
Indie	
Rusko	

Zdroj: autor

Problematika tohoto vymezení je zřejmá na první pohled, neboť jde o kvalitativně značně odlišné subjekty, a to jak v rámci regionů – států, tak obdobně v rámci regionů – organizací. Je pochopitelné, že existují zásadní rozdíly mezi možnostmi národních států vstupovat do mezinárodní politiky a mezi možnostmi regionálních organizací. Zároveň je patrné, že Evropská unie je s kvalitou a koherencí svých vnějších politik výrazně před ostatními regionálními organizacemi. Otázkou, zda je možné se nějakým způsobem s těmito rozdíly vypořádat, se bude zabývat následující kapitola.

3.2 Interregionální vztahy

Při zkoumání interregionálních vztahů je třeba se dále zaměřit na pojem *interregionální*, který označuje formu vazeb mezi regiony. Pro popis vztahů mezi regiony se pojmu používá více, od jednoduchého regionální, přes transregionální po interregionální.

Např. Rüländ mluví o dvou typech vztahů mezi regionálními organizacemi. Zaprvé o bilaterálním interregionalismu, kam řadí např. vztahy ASEAN – EU, ASEAN – MERCOSUR či EU – MERCOSUR, které definuje jako vztah organizace – organizace, s víceméně pravidelným setkáváním a spoluprací ve vybraných oblastech (obchod, investice, životní prostředí, mezinárodní zločin) a nízkou formou institucionalizace, bez společné institucionální struktury (Rüländ 2002: 3–4). Zároveň definuje transregionalismus, za jehož příklady považuje ASEM a APEC, jako skupiny s méně ohraničeným členstvím, které se nutně neshoduje s regionálními organizacemi a členy mohou být i státy mimo region. V případě transregionálních fór podle Rülända dokonce může dojít v souvislosti s nárůstem agendy k vytvoření vlastní infrastruktury např. v podobě sekretariátu, což je rys, který jej odlišuje od bilaterálního interregionalismu (Rüländ 2002: 4). Tato klasifikace v podstatě nepočítá s možností vztahu mezi regionálním sdružením na straně jedné a národním státem na straně druhé.

Jiní autoři vymezují čistý interregionalismus, hybridní interregionalismus a transregionalismus. Čistý interregionalismus formálně spojuje dvě oblasti volného obchodu či celní unie (EU a MERCOSUR). Hybridní interregionalismus je vztah mezi zónou volného obchodu či celní unií na straně jedné, když na straně druhé stojí skupina, která této charakteristice neodpovídá (např. vztah EU – ACP). A nakonec transregionalismus, kdy vyjednávají země z více regionů, které nicméně nejednají jako skupiny (např. APEC) (srov. Aggarwah, Fogarty 2003: 6). Tento přístup řadí např. již zmíněný ASEM mezi formu interregionální spolupráce. Tento přístup je založen primárně na ekonomických faktorech.

Jako další možný přístup je možné zmínit členění, které pod pojem interregionalismu zahrnuje vztahy mezi regionálními skupinami, biregionální a transregionální uspořádání a nakonec hybridy jako jsou vztahy mezi regionálními skupinami a samostatnými mocnostmi (Hänggi 2000: 3–8).

Žádný z nastíněných konceptů nicméně neřeší otázku vztahů regionů – států a regionů – organizací.¹⁶ Jako nejjednodušší možností by se nabízela rezignace na tento typ vztahů a následné zúžení výzkumu pouze na vztahy mezi regiony – organizacemi. Na druhou stranu jsou některé z těchto vztahů velmi významné pro mezinárodní politiku a hospodářství a jsou také označovány jako interregionální. Typicky jde především o vztahy Evropské unie se státy – především USA, Ruskem či Čínou. Obdobně je možné chápat vztahy dalších regionálních sdružení s těmito státy. Klíčovou otázkou pro další výzkum zůstává, zda je možné dosáhnout takové míry zobecnění jejich vztahů, aby při jejich komparaci bylo možné dosáhnout smysluplných výsledků.

Dle našeho názoru je možné interregionalismus chápat ve dvou různě širokých pojetích. V širším pojetí zahrnuje všechny vztahy mezi (inter-) a napříč (trans-) regiony, kterých se účastní alespoň jedno regionální sdružení či více národních států. Účast regionálního sdružení je nutná proto, aby interregionální vztah neodpovídal bilaterálnímu vztahu dvou regionů – států, např. vztahu USA – Čína. V užším pojetí je interregionalismus vymezen proti transregionalismu jako vztah mezi dvěma jednoznačně určenými a definovanými regiony.¹⁷ V tomto případě je možné vymezit dvě varianty interregionalismu podle toho, zda se vztahu účastní nějaký region – stát.¹⁸ Pokud tomu tak je, je možné mluvit o smíšeném interregionalismu. Pokud se žádný region – stát nezúčastní, hovoříme o čistém interregionalismu. Oproti tomu transregionalismus je formován vztahem napříč regiony, kdy větší počet subjektů pochází

z různých regionů, ale není vždy na obou stranách přesně definován. Transregionální vztahy typicky vytvářejí ostatní regiony s Asií, především v podobě APEC a ASEM. Pro účely tohoto textu bude nadále pracováno s pojmem interregionalismus v jeho užším pojetí. Konsekventně tomu bude odpovídat i pojem transregionalismus. Pro přehledné shrnutí uvádíme jednotlivé varianty:

I. Interregionalismus

A. Čistý interregionalismus (EU – MERCOSUR, EU – ASEAN)

B. Smíšený interregionalismus (EU – USA, ASEAN – Čína)

II. Transregionalismus (APEC, ASEM)

Po vymezení možných účastníků interregionálních vztahů je třeba vymežit, jakých forem mohou nabývat jejich vztahy. Vztahy mezi regiony mohou nabývat v zásadě čtyř podob – konfliktu, soutěže, spolupráce a integrace. Budeme předpokládat, že vztahy mezi subjekty, z nichž přinejmenším některé vznikly z regionalizace, tedy projektů spolupráce, směřují v případě dobrovolného vytváření vztahů opět především k formě spolupráce či integrace. Kooperace představuje logickou odpověď na společné problémy a zároveň dává subjektům možnost společně realizovat své cíle. Je samozřejmě možné, a v praxi k tomu i poměrně často dochází, aby v jednom segmentu vztahů docházelo mezi subjekty ke spolupráci a v jiném nabývaly jejich vztahy neutrální podoby či podoby soutěže, v minimálním počtu případů i formy omezeného konfliktu.¹⁹ Následně se budeme nicméně soustředit na náplň úmyslně budovaných interregionálních vztahů, tedy spolupráci a integraci.

Jaký je rozdíl mezi spoluprací a integrací? Např. podle vymezení Evropské komise je regionální integrace takový soubor snah, jejichž cílem je eliminace politicky vyvolaných bariér pohybu zboží, služeb a výrobních faktorů uvnitř skupiny. Regionální spolupráce dle Komise odkazuje na snahy zaměřené na redukci jiných bariér pohybu uvnitř skupin, např. dopravní či komunikační infrastruktury (European Commission 1995: 3). Pro interregionální členění je možné navrhnout vymezení rozdílů mezi spoluprací a integrací následovně:

- Interregionální spolupráce představuje kooperaci regionů v nespecifikovaných oblastech tak, že se zásadním způsobem nezmění podmínky vůči třetím subjektům směrem k diskriminaci. Spolupráce s sebou zároveň nenese myšlenku sjednocení regionů.
- Interregionální integrace může probíhat na širokém spektru kooperací regionů, od eliminace hospodářských bariér a přes vzájemné přizpůsobení politik v nespecifikovaných oblastech směrem k jejich sjednocení vůči třetím subjektům. Interregionální integrace může vést i k diskriminaci třetích subjektů. V krajním případě s sebou může nést také myšlenku sjednocení regionů.

Je zřejmé, že fenomén spolupráce je širší než fenomén integrace, ke které může potenciálně směřovat. Regionální spolupráce je přitom mnohem jednodušší dosáhnout, zatímco úvahám o hlubší interregionální integraci stojí v cestě především problematiky heterogenity jednotlivých regionů, mezi kterými často existují velké rozdíly.²⁰

3.3 Interregionální systém vztahů

Interakce mezi regiony probíhají v rámci jistých pravidel hry, která jsou označována jako interregionální systém vztahů. Chápeme jej jako rozsáhlý komplex, který je tvořen součástmi systému (aktéry – regiony) a vztahy mezi aktéry. Jde o vzorec vztahů, který určuje podobu in-

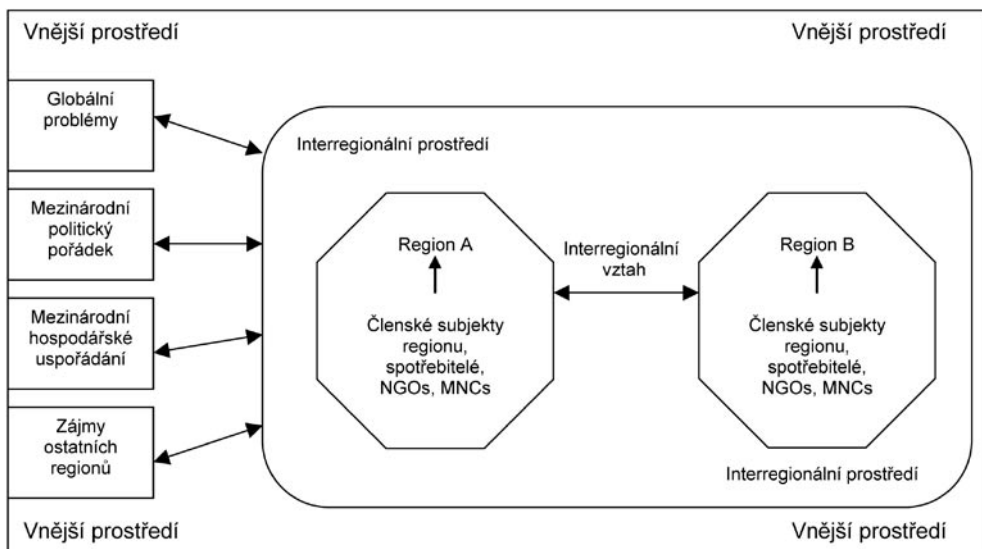
terregionálního vztahu. Pro tento účel budeme za klíčové prvky systému považovat jeho strukturu (rozmístění a charakteristiku aktérů), funkcionální subsystémy (složky interregionálního systému) a kapacitu interakcí v systému (intenzita a hloubka vztahů) (srov. Robles 2004: 6). Všechny tyto proměnné nabývají výrazně odlišných hodnot, vzhledem k již zmíněné dynamické a diverzifikované podobě fenoménu interregionalismu. V následujících podkapitolách jsou rozebrány základní charakteristiky výše zmíněných prvků formujících interregionální systém vztahů.

3.3.1 Struktura

Struktura, tedy rozmístění a charakter aktérů, musí být vymezena před tím, než je možné zkoumat samotný obsah interregionálních vztahů. Základní otázka může znít: „Jaké struktury v interregionálních vztazích vznikají, jaké síly je pohánějí a mění a jaký je potenciál jejich dalšího rozvoje?“. Institucionální uspořádání a povaha aktérů v systému mají na obsah politiky interregionalismu zásadní dopad. Institucionální, stejně jako materiální obsah vztahu se nevytváří v politickém a ekonomickém vakuu, ale vzniká pod vlivem různých podmínek a okolností, které jej formují – především situace na národní, regionální a globální úrovni a charakter jednotlivých aktérů. Tyto faktory jsou jednou z hlavních proměnných, která určuje potenciál a možnosti dalšího rozvoje každého vztahu.

V následujícím přehledu (Tab. 2) je předložen nárys základní struktury interregionálního vztahu a především pak interních i externích podmínek, které jej formují.

Tab. 2: Struktura a vlivy v systému

Zdroj: autor

V případě vnějšího prostředí je třeba vzít nejprve v potaz mezinárodní hospodářské uspořádání, které je významné především pro budování ekonomických vztahů mezi regiony. Ty jsou v souladu se svými mezinárodními závazky povinny brát ohled na pravidla vymezená v rámci multilaterálního obchodního systému Světové obchodní organizace (WTO). Všechna regionální i interregionální uspořádání existují v tomto multilaterálním rámci, který formuje jejich existenci. Na rozdíl od regionálních uspořádání nemá naprostá většina interregionálních vztahů ambice přesáhnout rámec oblasti volného obchodu, v případě hlubší integrace celní unie.²¹ Požadavky GATT/WTO stanoví ve článku XXIV Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT) při vytváření preferenčních obchodních oblastí zákaz zvyšování průměrné úrovně vnějších tarifů vůči třetím subjektům. Regionální i interregionální integrační uspořádání mohou zahrnovat i dohody o spolupráci, nicméně v případě, kdy nezahrnují preferenční přístup na trh a nejsou tedy diskriminační vůči třetím subjektům, nepředstavují pro multilaterální systém GATT/WTO problém.

Adekvátně jsou interregionální vztahy formovány dalšími zmíněnými faktory z globálního prostředí – globálními problémy, které mají regiony zájem společně řešit, mezinárodním politickým prostředím, ve kterém se veškeré kooperační aktivity odehrávají a v neposlední řadě zájmy ostatních regionů, které se mohou obávat vyloučení z výhodnějšího rámce spolupráce.

V interregionálním prostředí se tvoří institucionální rámec pro spolupráci, který je typicky formalizován v podobě právní normy – mezinárodní smlouvy. Hlavními zdroji vnitřních tlaků ovlivňujících interregionální vztahy jsou ty, na které mají dopady interregionální spolupráce největší vliv. Kromě členských subjektů regionu mají zájem na formulaci interregionální spolupráce:

- spotřebitelé a jejich zájmy, kteří jsou ochotni podpořit interregionální spolupráci v případě, že z ní budou mít především ekonomický zisk. Spotřebitelské zájmové skupiny jsou sice většinou poměrně slabé, ale s jejich podporou může vláda odmítnout postoje zájmových skupin žádajících hospodářský protekcionismus;
- pracovní síla a její zájmy, jejichž hlavní problém při podpoře spolupráce je ochrana pracovních míst a boj proti sociálnímu dumpingu;
- sdružení reprezentující hospodářské zájmy, jejichž hlavní problém při podpoře spolupráce je zachování konkurenceschopnosti a rozšíření trhu. Skupiny producentů představují nejsilnější zájmové skupiny a mohou podporovat interregionální spolupráci především v případě, kdy získají přístup na větší trhy a zároveň nebudou plně vystaveni globální soutěži;
- různá zájmová sdružení v podobě nevládních organizací věnující se většinou problémům, jež jsou do jisté míry v mezinárodní politice stále pokládána za menšinová (např. ochrana životního prostředí, lidská práva aj.).

Interregionální vztahy jsou domácími zájmy, s výjimkou postojů politiků, ovlivňovány především kvůli ekonomickým dopadům na členy. Zájmy těchto aktérů se dostávají k národním institucím či jejich regionální období, které na základě obdržených požadavků a na základě svých vlastních zájmů formulují pravidla pro interregionální spolupráci. Jejich hlavním úkolem je přitom udržovat rovnováhu mezi domácími politickými zájmy.

3.3.2 Funkcionální subsystémy

Funkcionální subsystémy, ze kterých se systém interregionálních vztahů skládá, je možné s jistou dávkou zjednodušení vymezit jako oblasti či politiky, ve kterých dochází k interakcím. V každém z těchto subsystémů je možné charakterizovat jeho obsah.

Za základní a nejvýznamnější subsystém interregionálních vztahů je právem považován subsystém ekonomický, který má další subsystémy – obchodní systém, finanční systém, měnový systém. Změny v hospodářské síle, obchodu a financích v mezinárodním prostředí mají zásadní dopad na povahu a především rozložení moci v globální aréně – tento pohyb podporuje neustálou dynamiku vztahů mezi regiony a vede ke vzniku nových interregionálních uspořádání. V regionálních integračních projektech se ale postupem času jasně ukázalo, že jen zřídka jde výhradně o ekonomická témata, a že regionalismus často získává i další rozměry. V případě interregionalismu je situace poněkud odlišná, neboť hlavní politický problém, obavy z omezení suverenity jednání, je v případě vztahů mezi regiony ještě výrazně silnější.

Kromě ekonomických témat se v interregionálních vztazích běžně řešila technická témata vzájemných vztahů (harmonizace, uznávání) a otázky společných zájmů (typicky interregionální problémy). Kromě toho se postupně prosazuje politická dimenze interregionálních vztahů (spolupráce proti mezinárodnímu zločinu, migrace, otázka pohybu přes hranice aj.). Rostoucí potenciál také prokazuje bezpečnostně-strategický subsystém, který odkazuje na budování vztahů v mocenské oblasti. Tento subsystém je nicméně ve většině případů limitován nedostatkem vzájemné důvěry.

Zmíněné procesy mohou vedle interregionální úrovně zároveň probíhat na regionální i multilaterální úrovni, přičemž v ideálním případě jsou tyto procesy komplementární.

3.3.3 Kapacita interakcí

Tento faktor určuje hloubku, rozsah a intenzitu vztahů mezi jednotlivými regiony. Kapacitu interakcí je možné sledovat především na úrovni jednotlivých subsystémů. Na úrovni interregionálního systému je téměř nemožné hledat společného jmenovatele pro posouzení významu jednotlivých subsystémů jako celku.

I v případě stejné či podobné struktury a podobných funkcionálních subsystémů mohou být výsledky a dopady jednotlivých interregionálních uspořádání odlišné. To je možné přičíst právě rozdílné kapacitě interakcí a jejímu naplňování. Tato proměnná se mění s tím, do jaké míry se při konkrétních tématech dokáží a mají zájem prosadit dotčené zájmy.

4. Faktory a motivy formují interregionální spolupráci

Regionální integrace je produkt mnoha odlišných sil (Matli 1999: 6) a v případě interregionální spolupráce je tento trend ještě výrazně silnější. Interregionalismus je motivován skupinou více faktorů, které zahrnují ekonomické, politické a bezpečnostní zájmy. Stejně jako regionalismus, interregionální spolupráce je nástrojem pro překonávání společných problémů – ve chvíli, kdy se jeví v některých otázkách nemožné dosáhnout shody na globální úrovni, nabízí se možnost spolupráce mezi regiony.

Interregionalismus má jak svou politicko/bezpečnostní, tak ekonomickou dimenzi. Hlavní témata spolupráce mezi regiony byla tradičně především ekonomická: obchod, zahraniční investice, pohyby kapitálu, ale v několika posledních dekadách zaznamenávají nástup i témata politická a bezpečnostní. I když cíle spolupráce mohou být především ekonomické, tak interregionalismus je ze své povahy vždy politický a formovaný politickými faktory. Žádná rozhodnutí se totiž neodehrávají v politickém vakuu a zároveň mají nutný dopad na sféru národní, regionální i mezinárodní politiky.

Tento trend se projevil především v 90. letech, kdy nástup nové vlny regionalismu vedl konsekvantně k posílení interregionalismu. Hlavní politickým cílem regionální integrace a interregionální spolupráce se stalo posílení bezpečnosti, s odkazem na to, že mezinárodní obchod snižuje možnost konfliktu a zároveň podporuje spolupráci v jiných oblastech. Může tedy docházet k jisté formě přelévání spolupráce z prvotních hospodářských oblastí směrem k dalším tématům. Mezi regiony panuje důvěra v to, že vzájemná spolupráce konsoliduje mír a hospodářský růst i na vyšší úrovni spolupráce.

Jako hlavní překážky, se kterými je třeba se vypořádat při budování interregionálních vztahů, je možné vymezit:

- limitované hospodářské vztahy (bariéry obchodu);
- nedostatky politických vztahů;
- orientace na jiné regiony.²²

Obdobně jsou základy interregionální spolupráce konstituovány kombinací témat:

- ekonomická spolupráce;
- politický/bezpečnostní dialog;
- kooperační dohody.

4.1 Ekonomická spolupráce

Klasickým motivem interregionální spolupráce je snaha posílit hospodářské pozice ve světovém ekonomickém systému. Posilování interregionálních hospodářských vztahů je vnímáno jako rozšíření regionální ekonomické spolupráce. Jejím obsahem je jakákoliv dohoda omezující různé druhy diskriminace v oblasti společných zájmů (Edblad 1996: 15). Pro mnoho států/regionů – organizací představuje interregionální hospodářská spolupráce cestu k širší integraci, než jaká je aktuálně možná prostřednictvím Světové obchodní organizace a případně i hlubší spolupráci, v oblastech jako jsou úpravy zahraničních investic, obchod se službami, pracovní standardy či ochrana životního prostředí. Samotná WTO chápe, že vytváření regionálních integračních uskupení může být motivováno hledáním přístupu na větší trh, což může být jednodušší na regionální a bilaterální úrovni, zvláště při nedostatku ochoty členů WTO dále liberalizovat světový trh na multilaterální bázi (WTO Trade Report 2003). A stejný trend motivuje i pro vytváření interregionálních modelů spolupráce. Regionální integrační uskupení se vytváří na všech úrovních hospodářské síly²³ a pro chudší regiony spolupráce s bohatšími představuje vedle liberalizace prostřednictvím WTO jediný způsob, jak se dostat na velké a bohaté severní trhy. Především pro menší regiony představuje tato spolupráce téměř životní nutnost pro přežití.

Interregionalismus i regionalismus představují třetí cestu vedle udržování statusu quo a hospodářského unilateralismu, neboť nabízí možnost větších trhů a zvýšených zahraničních

investic. Stejně tak představují třetí cestu i vedle multilateralismu, neboť dávají příležitost pro hlubší integraci v oblastech, kterými se WTO nezabývá a zároveň umožňuje ochránit některé sektory, které by v globální soutěži nepřežily (Ravenhill 2005: 123–125). Interregionální spolupráce má potenciál snížit náklady pro produkci na větších trzích, zvýšit efektivitu prostřednictvím specializace a vylepšit vyjednávací pozici regionů vůči zbytku světa.

4.2 Politická/bezpečnostní dimenze interregionální spolupráce

Jak již bylo řečeno výše, politické faktory výrazným způsobem ovlivňují a spoluvytvářejí každé interregionální partnerství. Interregionální spolupráce může ovlivnit mezinárodní politiku i bezpečnost podél několika různých dimenzí:

- Omezení napětí mezi regiony, zvýšení stability okolí, podpora míru a snížení pravděpodobnosti války.

Zde se uplatňuje především klasická teorie *trade promotes peace* (obchod přispívá k míru), podle které vzájemný obchod snižuje pravděpodobnost konfliktu z několika různých důvodů. Vzájemná ekonomická závislost zdraží každou potenciální válku a rostoucí obchod vede k většímu množství interakcí mezi lidmi i vládami, což podporuje politické tlaky proti válce (srov. Schiff, Winter 2003: 168–169).²⁴

- Zvýšení bezpečnosti, snaha posílit své vojenské i politické možnosti.

Interregionální spolupráce může signalizovat vytváření nových politických aliancí a upevňování již existujících vztahů, včetně použití ekonomických nástrojů pro získání politické podpory (např. poskytnutí přístupu jinému regionu na trh). Kromě toho je zřejmé, že lépe se obchoduje se spojencem a partnerem, než s potenciálním nepřítelem. Zároveň je možné získáním ekonomického vlivu v jiném regionu oslabit politický vliv soupeře a posléze ekonomickými nástroji přispět ke konsolidaci svého politického vlivu v oblasti. Častou variantu širšímu rámci interregionální spolupráce představují vojenské aliance nezahrnující obchodní vztahy.

- Možnost vypořádat se s politickými a sociálními tlaky jako je migrace.

Jde o moment typický zvláště v případě regionální integrace, ale platný i pro sousedící regiony, z nichž z jednoho dochází k ilegální či problematicky vnímané migraci do druhého.²⁵

- Mezinárodní diplomacie a zvýšení vyjednávací síly.

Interregionální spolupráce dává regionům, které mají podobné zájmy, větší šance tyto zájmy společně prosadit tam, kde by náklady pro jednotlivý region byly příliš vysoké. Příkladem může být spolupráce ES a USA při podpoře další liberalizace světového obchodu v rámci GATT.

- Rozvoj spolupráce v jiných oblastech.

Politické partnerství poskytuje možnost rozvíjet v rámci interregionálních vztahů téměř libovolné oblasti spolupráce, podle zájmů a preferencí účastnících se subjektů.

4.3 Kooperační dohody

Kooperační dohody jsou používány jako nástroj především, byť nikoliv výhradně, ve vnějších vztazích Evropské unie. Kromě jejich využití jako univerzálního nástroje pro upravení

vzájemných vztahů jako celku jsou přijímány partikulární dohody o spolupráci k různým specifickým otázkám. Ty se často prolínají s výše zmíněnými ekonomickými a politickými dimenzemi. Mezi běžná témata dohod o spolupráci patří rozvojová pomoc, trvale udržitelný rozvoj, ochrana životního prostředí, energetická spolupráce, technická spolupráce, spolupráce na vědeckém výzkumu či problematika sociálního rozvoje.

5. Teorie mezinárodní politické ekonomie a interregionální spolupráce

Partikulární teorie IPE se stejně jako obecnější teorie mezinárodních vztahů, ze kterých vycházejí, musejí vyrovnávat s neustále se měnící realitou mezinárodní politiky a světového hospodářství. Teoretickým paradigmatům se podařilo poměrně obsáhlým, byť nikoliv definitivně vysvětlujícím způsobem reagovat na fenomén regionalizace, především v jeho evropském rámci. Problematika interregionální spolupráce ale představuje mnohem mladší problém, na který si základní teoretické přístupy zatím nevytvořily téměř žádný rozsáhlejší názor. V následující kapitole bude předložen možný pohled základních myšlenkových proudů IPE a jejich variant na interregionální vztahy. Je třeba zdůraznit, že tyto hlavní teorie, tedy realismus, liberalismus a kritické teorie, není možné chápat v absolutních hodnotách, neboť procházejí trvalým vývojem a proměnou.

5.1 Realismus

Realismus, v mezinárodní politické ekonomii označovaný také jako merkantilismus, nebo ekonomický nacionalismus, vnímá mezinárodní systém jako anarchický, se státy/regiony ve stavu soutěže nebo konfliktu. Státy chápe jako racionální aktéry, kteří tvoří aliance podle distribuce moci v mezinárodním systému. Spolupráce je vnímána jako výsledek vztahu mezi slabším a silnějším aktérem.

Ke spolupráci jednotlivé regiony motivují především politické a ekonomické motivy, přičemž ekonomické nástroje slouží politickým zájmům a cílům. Mezinárodní hospodářská výměna je vnímána jako boj o prostředky, motivovaný snahou získat relativní zisky na úkor jiných aktérů. Typickým zastáncem interregionální i regionální spolupráce je silnější politická entita, která se snaží získat dominantní vedoucí pozici v celém modelu spolupráce. Integrované regiony nebo regiony – státy podporují ekonomický protekcionismus, který je ochraňuje před potenciálně zničující konkurencí. Mezinárodní obchod je vnímán jako hra s nulovým součtem, která probíhá ve formě latentního konfliktu. Motivací k interregionální spolupráci jsou relativní zisky.

Region soustředí svůj zájem především tam, kde má své vitální zájmy – bezpečnostní nebo hospodářské.

Součástí realistického přístupu je *teorie strategického obchodu*, která vysvětluje protekcionismus, státní podporu, ochranu domácích společností aj. tím, že regiony i státy se mohou na globálních trzích, které jsou nedokonalé, chovat jako strategičtí hráči, nerespektující volnou ruku trhu, a tím získávat pro sebe výhody.

5.2 Liberalismus

Při výzkumu mezinárodních hospodářských vztahů a procesů integrace a spolupráce ve světě představuje liberalismus a různé jeho varianty dominantní přístup. Důvodem jeho pozice jsou především hmatatelné zisky z obchodní výměny. Liberalismus se domnívá, že politika by měla sloužit zájmům ekonomiky a poskytovat jí v podstatě jen tvorbu právního rámce pro fungování. O další politické otázky se liberalismus příliš nezajímá.

Základem interregionálních vztahů je obchod, který by měl směřovat k maximálnímu možnému uvolnění bariér bez vytváření diskriminačních překážek obchodu vůči ostatním aktérům. Klíčovou otázkou pro liberály je, nakolik interregionální uspořádání směřuje k posílení obchodního multilateralismu, resp. nakolik umožní posílení volného obchodu? Liberalismus chápe multilaterální řešení jako nejlepší a regionalizaci, resp. i interregionalizaci jako druhou nejlepší možnou cestu. Cestu, která je použitelná až ve chvíli, kdy je to jednodušší varianta než liberalizace prostřednictvím WTO. Z liberálního pohledu by posilování interregionálních vztahů a zvýšená soutěž na globálních trzích mohly vést k nové dynamice liberalizace a následného posílení světového ekonomického růstu.

Zároveň ale již zazněly obavy z toho, že fragmentace světové ekonomiky do bloků by mohla vést k oslabení Světové obchodní organizace. Čím více by bylo možné dosáhnout ekonomického růstu pouze prostřednictvím regionálních a interregionálních dohod, tím méně by byly státy závislé na WTO jako na „servisní“ organizaci zajišťující redukcí překážek volného obchodu. Pokud nezvítězí trend multilateralizace přes WTO, mohl by se obdobně jako na regionální úrovni prosadit trend interregionální spolupráce, kde roste možnost vnitřního liberalismu a vnějšího merkantilismu, což samozřejmě není slučitelné s liberálními představami.

5.3 Kritické teorie

Kritické teorie představují nejvíce roztržštěnou skupinu přístupů, proto se na tomto místě pokusíme alespoň o krátký nástin nejvýznamnějších přístupů.

Přístup světového pořádku (world-order approach) se zabývá globalizací, regionalizací a vývojem světového pořádku při zkoumání otázky, do jaké míry a jakým způsobem státy reagují na globalizaci budováním nových schémat. Regionalismus a interregionalismus jsou v podstatě vnímány jako nástroje pro řízení vstupu státu do světového pořádku.

Přístup nového regionalismu (new-regionalism approach) chápe regionalismus jako návrat „politického“ do globalizovaného světa dominovaného hospodářskými otázkami.

Strukturalistický přístup vnímá regionální a interregionální spolupráci jako přání silnějších států/regionů – organizací posílit své pozice, a zároveň jako posílení kapitalistické třídy. Kapitál se díky kooperaci může snadněji pohybovat do levnějších regionů, zatímco pracovní síly v tomto momentě ztrácejí.

5.4 Další teoretické přístupy

Při zkoumání interregionálních vztahů je možné zkusit aplikovat některé integrační přístupy vytvořené přímo pro evropský integrační model, např. *intergovernmentalismus*, který více méně odpovídá současným trendům v interregionální spolupráci, vymezené jednáním mezi

vrcholovými představiteli jednotlivých regionů, s plným ponecháním své suverenity. Uplatnění by mohla najít především jeho varianta vypracovaná Moravcsikem, která chápe ekonomické zájmy jako hlavní motor veškeré spolupráce. Dalším možným přístupem je *neofunctionalismus*, zdůrazňující roli zájmových skupin a technokratů a nabízející šíření spolupráce prostřednictvím přelévání (spillover) z jedné úspěšné oblasti do druhé.

Interregionální spolupráci se okrajově zabývá i *systémová teorie*, která studuje interakce mezi subjekty v definovaném a vymezeném rámci pravidel hry. V ní je interregionalismus vnímán jako soubor vztahů mezi regionálními subsystémy globálního systému.

6. Závěr

V mezinárodním systému, kde je téměř každá země členem nějakého ze stovek regionálních sdružení a více než polovina světového obchodu probíhá mezi obchodními bloky, není možné přehlížet povahu a význam vztahů mezi jednotlivými regiony. Při zkoumání povahy vztahů si své dominantní postavení udržuje hospodářská dimenze, neboť má klíčový dopad i na zbývající aktéry v systému.

Nejaktivnějším aktérem při vytváření nového modelu interregionálních vztahů je Evropská unie, která slouží jako příklad úspěšné regionální integrace. Podle Hettneho je koncepce interregionálních vztahů založena na předpokladu, že chování jednoho regionu má vliv na chování jiných – prototypem vztahů mezi regiony je chování EU, které je podnětem pro regionalizaci jak pozitivně (poskytnutím modelu), tak negativně (vytvářením protekcionistické hrozby) (Hettne 1999: 14). Právě hrozba protekcionismu je jedním z faktorů, který je spojován s rostoucí regionalizací a interregionalizací.²⁶ Místo toho, aby se regionalismus stal tím, co mnoho pozorovatelů označilo za zrychlenou globalizaci (Smith 2003: 95), mohl by se z nového regionalismu prostřednictvím sítě interregionálních vazeb stát nový protekcionismus.

Na druhou stranu může být regionalismus, díky rozvoji vztahů mezi regiony, podporou pro multilaterální hospodářskou spolupráci (Edblad 1996: 14). Do značné míry závisí na postoji jednotlivých regionů, jestli z interregionálních vztahů učiní nástroj protekcionismu nebo liberalizace. Vedle této dominantní otázky interregionálních vztahů pak zůstávají stát bokem další témata interregionální spolupráce, jejichž význam je velký především pro dotčené regiony, nicméně není už natolik klíčový pro mezinárodní pořádek.

Všechna tato témata představují nezodpovězené otázky pro další výzkum. Cílem tohoto textu bylo především poskytnout základy pro to, aby mohla být debata o interregionalismu dále rozvíjena. Text představil novou koncepci interregionálních vztahů, která může být problematická svým širokým vymezením možných aktérů a určením tohoto typu spolupráce. Otázkou pro další empirický výzkum konkrétních interregionálních uspořádání zůstává, nakolik je možné při použití výše navrženého terminologického aparátu získat data, která budou vzájemně srovnatelná.

Druhou otevřenou záležitostí zůstává určení dominantní motivace aktérů k participaci na interregionální spolupráci. Text vymezuje jako klíčové především hospodářské a politicko-bezpečnostní faktory. Není nicméně pochyb o tom, že v každém interregionálním partnerství budou tyto složky přítomny v odlišné kvalitě i kvantitě. Zajímavým tématem dalšího výzku-

mu by mohla být otázka, jakým způsobem se vzájemně ovlivňují tyto faktory a struktura interregionálního uspořádání.

V závěrečné části byla stručně představena základní teoretická paradigmatata IPE a jejich pohled na interregionální vztahy. Jejich nejlepší vysvětlení v současné době nabízí liberalismus. Ten si nicméně svou vůdčí roli může udržet jen v případech, kdy se ukáže, že interregionální spolupráce je skutečně dalším krokem k odbourávání překážek světového obchodu. Naopak v případech, kdy se prokáže, že některé formy interregionalismu směřují k vnějšímu protekcionismu, bude zřejmé, že liberalismus selhává a na jeho místo nastupuje realismus.

Poznámky

1. IPE (International Political Economy) představuje anglický akronym, který je relativně běžně používán i v českém prostředí a bude užíván i v tomto textu.
2. Více k problematice aktérů a pojmů v kapitole „Vymezení základních pojmů a konceptů interregionalismu“.
3. Tedy relativně trvalý politický, ekonomický, sociální aj. vztah, který zahrnuje materiální podmínky pro svou existenci, formální a institucionální uspořádání a také případný ideologický obsah.
4. V Evropě je třeba zmínit především západoevropský integrační projekt Evropských společenství, který jako jediný úspěšně přežil delší dobu, a dále Evropské sdružení volného obchodu a Radu vzájemné hospodářské pomoci, tvořenou komunistickými státy střední a východní Evropy. V Africe probíhaly integrační pokusy především se zřetelem na evropský vzor, ale mnohem méně úspěšně, např. v podobě Společného afrického trhu (ACM), Společenství západoafrických států, či dokonce v celokontinentálním měřítku v podobě Organizace africké jednoty.
5. Především v podobě Jednotného evropského aktu a Smlouvy o Evropské unii.
6. ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) – Sdružení národů jihovýchodní Asie.
7. Tento trend byl patrný především v Evropské unii, v podobě dokončení jednotného trhu a zavedení jednotných hospodářských politik. Nicméně k obdobným, byť ne tak intenzivním procesům docházelo např. v Latinské Americe (MERCOSUR, Andské společenství národů) či Asii (ASEAN).
8. MERCOSUR (Mercado Común del Sur) – Společný trh jihu.
9. Asia – Pacific Economic Cooperation.
10. The Free Trade Area of Americas.
11. The Asia – Europe Meeting.
12. Tyto dimenze se prosazují především v podobě rozvoje politického a bezpečnostního dialogu mezi jednotlivými regiony. Blíže viz níže, především kapitola 4.2.
13. Toto vymezení platí především pro regiony, které jsou tvořeny více národními státy. U regionů, které jsou tvořeny jedním národním státem, se existence tohoto faktoru předpokládá automaticky. Za zahraniční politiku je považována „schopnost vytvářet a zavádět v zahraniční politiku, které podporují domácí hodnoty, zájmy a politiky příslušného aktéra“ (Smith 2002: 7). Je třeba tento faktor naplnit alespoň v některé oblasti zahraničních vztahů, typicky pak především v oblasti obchodní v podobě společné obchodní politiky.
14. Pro regiony – organizace je v některých případech možné používat i označení makro-regiony, které odpovídají velkým geografickým celkům, případně kontinentům (Dočkal 2004).
15. Je zřejmé, že je obtížné nastavit kritéria tak, aby bylo možné získat dostatečné pole jednoznačných subjektů pro empirický výzkum. Z daných kritérií by nejvyšší příčky v některých ohledech obtížně získávalo z regionů – států Japonsko, Rusko i Indie, v případě regionů – organizací především ASEAN, jehož vnitřní koherence je přinejmenším zpochybnitelná. V případě ASEAN jde v současnosti pouze o fungující zónu volného obchodu, ale zároveň se připravuje vytvoření jednotného trhu a měnové unie. Zároveň ASEAN úspěšně rozvíjí vnější vztahy jak v rámci regionu

(především v podobě platformy tzv. ASEAN+3 (Japonsko, Čína, Korea), která má potenciál být základem širší regionální integrace), tak i s jinými regiony (dialog ASEAN – EU, Regionální fórum ASEAN).

Zároveň je možné namítnout absenci některých jiných subjektů, např. Německa či Brazílie, nicméně jejich vnější obchodní politika již spadá spíše do pravomoci mezinárodního tělesa, tedy regionu – organizace. Z chybějících regionů – organizací je možné zmínit např. Karibské společenství (CARICOM), Jihoafrickou celní unii (SACU) nebo Andské společenství národů (CAN). Případně ekonomicky silné bloky jako je Severoamerická zóna volného obchodu (NAFTA) či Jihoasijské sdružení regionální spolupráce (SAARC), jež však postrádají téměř jakýkoliv projev společné vnější politiky.

16. Otázky vztahů mezi regiony, které jsou tvořeny jedním státem, jsou ponechány mimo tento výzkum, neboť představují klasickou formu bilaterálních vztahů mezi státy. Nebudou také chápány jako příklad interregionalismu – viz vymezení interregionálních vztahů dále v textu.
17. Viz příklady z přehledu výše.
18. Opět platí, že účast alespoň jednoho regionálního sdružení je nutná proto, aby interregionální vztah nebyl redukován na bilaterální vztah dvou regionů – států.
19. Typicky např. rozdíl mezi obchodní a bezpečnostní dimenzí či politickou dimenzí (např. vztah k lidským právům, k životnímu prostředí) ve vztazích mezi jednotlivými regiony.
20. Jediná oblast, kde je hypoteticky možné uvažovat o hlubší integraci, je dimenze ekonomická, a i v tomto případě půjde spíše o hlubší formu spolupráce bez cíleného propojování hospodářských politik.
21. Oblast volného obchodu (FTA) uvolňuje bariéry obchodu mezi subjekty, zatímco celní unie zavádí (CU) společný vnější tarif vůči třetím aktérům.
22. Orientace na jiné regiony snižuje pravděpodobnost rozvoje interregionálních vztahů na hlubší úrovni, klasickým příkladem bylo zaměření Evropských společenství na země skupiny Afrika – Karibik – Pacifik a omezené zájmy a aktivity v oblasti Asie a Latinské Ameriky.
23. Na vysoké úrovni typicky Evropská unie, na střední úrovni například MERCOSUR a na nízké např. ECOWAS (Economic Community of West African States – Hospodářské společenství západoafrických zemí).
24. Příkladem zlepšování vztahů může být např. vztah Evropská unie – Rusko či ASEAN – Čína.
25. Typickým příkladem mohou být opět vnější vztahy Evropské unie – s Ruskem, regionem Středomoří či skupinou Afriky – Karibiku – Pacifiku.
26. Odráží především obavy některých regionů, že zůstanou mimo hospodářské dohody jiných regionů – např. spolupráce EU – USA či dříve vztah EU – skupina Afrika – Karibik – Pacifik.

Literatura

- Aggarwal, Vinod K., Fogarty, Edward A. 2003. *Between Regionalism and Globalism: European Union Transregional and Inter-regional Trade Strategies*. (<http://basc.berkeley.edu/pdf/articles/Between%20Regionalism%20and%20Globalism%20European%20Union%20Trade%20Strategies.pdf>).
- Balaam, David N., Veseth Michael. 2005. *Introduction to International Political Economy*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.
- Boonekamp, Clemens. 2002. *Regional Trade Integration under Transformation*. Preliminary Draft for seminar on Regionalism and the WTO, WTO Secretariat, Geneva, 26 April 2002. (http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/sem_april02_e/clemens_boonekamp.doc).
- Boonekamp, Clemens. 2003. *RTAs and the multilateral trading system: recent developments in the global and regional trade agendas*. Paper for Seminar on Regional Trade Arrangements and WTO, WTO Secretariat, Geneva, 14 November 2003. (http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/sem_nov03_e/boonekamp_paper_e.doc).
- Cohn, Theodore H. 2005. *Global Political Economy. Theory and Practice*. New York: Longman.

- Dočkal, Vít. 2004. „Ústřední pojmy regionální politiky EU“. *Středoevropské politické studie*. Číslo 1, ročník 6. (<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=192>).
- Dougherty James, Pfaltzgraff, Robert. 2001. *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey*. New York: Longman.
- Edblad, Jeanette. 1996. *The Political Economy of Regional Integration in Developing Countries*. Working Paper No. 3. Centre for Regional Science, UMEA University. (http://www.umu.se/cerum/publikationer/pdfs/CWP_RD_3_96.pdf).
- Encyclopædia Britannica Online (<http://www.britannica.com/eb/article-9063057/>).
- Encyklopedie Diderot. 1997. Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích: díl 3. (m/r).
- European Commission. 1995. *Communication from the Commission, European Community Support for Regional Economic Integration Efforts among Developing Countries*. COM (1995) 219 final, Brussels.
- Frankel, Jeffrey A. 1997. *Regional Trading Blocs in the World Economic System*. Institute for International Economics. (<http://bookstore.petersoninstitute.org/book-store/72.html>).
- Gilpin, Robert. 1987: *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Gilpin, Robert. 2001. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton: Princeton University Press.
- Hänggi, Heiner. 2000. *Interregionalism: empirical and theoretical perspectives*. Paper prepared for workshop „Dollars, Democracy and Trade: External Influence on Economic Integration in the Americas“. Pacific Council on International Policy, Los Angeles, May 18 2000. (<http://www.cap.lmu.de/transatlantic/download/Haenggi.PDF>).
- Hettne, Björn. 1997. „The Double Movement: Global Market versus Regionalism“. In: *The New Realism: Perspectives on Multilateralism and World Order*. Ed. Robert W. Cox. Basingstoke: Macmillan, 223–242.
- Hettne, Björn. 1999. „Globalization and the New Regionalism: The Second Great Transformation“. In: *Globalism and the New Regionalism*. Eds. Björn Hettne, Andras Inotai, Osvaldo Sunkel. Basingstoke: Macmillan, 223–244.
- Krpec, Oldřich, Pšeja, Pavel, eds. 2006. *Mezinárodní politická ekonomie*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita.
- Kuchyňková, Petra. 2006. „Paradigmata mezinárodní politické ekonomie“. In: *Mezinárodní politická ekonomie*. Eds. Oldřich Krpec, Pavel Pšeja. Brno: Mezinárodní politologický ústav, Masarykova Univerzita, 21–49.
- Lawrence, Robert. Z. 2003. „Regionalism, Multilateralism, and Deeper Integration: Changing Paradigm for Developing Countries“. In: *International Political Economy: State Market Relations in a Changing Global Order*. Eds. Roe Goddard, Patrick Cronin, Kishore C. Dash. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 391–414.
- Mansfield, Edward D., Milner, Helen V. 1999. „The New Wave of Regionalism“. *International Organization* 53, 3, Summer 1999, 598–627.
- Mattli, Walter. 1999. *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oatley, Thomas. 2006. *International Political Economy: Interests and Institutions in the Global Economy*. London: Pearson Longman.
- Payne, Anthony. 2005. „The Study of Governance in a Global Political Economy“. In: *Globalizing International Political Economy*. Ed. Nicola Philips. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 55–81.
- Preusse, Heinz G. 1994. „Regional Integration in the 90s – Stimulation or Threat to the Multilateral Trading System?“. *Journal of World Trade*, Vol. 28., 147–164.
- Richards, Gareth A., Kirkpatrick, Colin. 1999. „Reorienting Interregional Co-operation in the Global Political Economy: Europe’s East Asian Policy“. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37, No. 4., 683–710.
- Robles, Alfredo C. jr. 2004. *The Political Economy of Interregional Relations: ASEAN and the EU*. Aldershot: Ashgate.

- Rüland, Jürgen. 2002. *The European Union as an Inter- and Transregional Actor: Lesson for Global Governance from Europe's Relations with Asia*. Conference paper: The European Union in International Affairs, National Europe Centre, Australian National University, 3–4 July 2002. (<http://www.anu.edu.au/NEC/ruland.pdf>).
- Schiff, Maurice, Winters, Alan. 2003. *Regional Integration and Development*. Oxford: World Bank and Oxford University Press.
- Smith, Hazel. 2002. *European Union Foreign Policy: What it Is and What It Does?* London: Pluto Press.
- Smith, Karen E. 2003. *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge: Polity Press.
- Söderbaum, Fredrik. 2005. „The International Political Economy of Regionalism“. In: *Globalizing International Political Economy*. Ed. Nicola Philips. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 221–245.
- Underhill, Geoffrey R. D. 2000. „State, Market, and Global Political Economy: Genealogy of an (Inter-?) Discipline“. *International Affairs* 76:4., 805–24.
- World Trade Organization. 2003. *WTO Trade Report 2003*. Geneva: WTO Publications (http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report_2003_e.pdf).
- World Trade Organization. 2004. *WTO Trade Report 2004*. Geneva: WTO Publications (http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report04_e.pdf).
- World Trade Organization. 2005. *WTO Trade Report 2005*. Geneva: WTO Publications (http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report05_e.pdf).
- World Trade Organization. 2006. *WTO Trade Report 2006*. Geneva: WTO Publications (http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report06_e.pdf).